

Кућа доктора Арчибалда Рајса
House of Dr Archibald Reiss

Завод за заштиту споменика културе града Београда
- установа културе од националног значаја

Cultural Heritage Protection Institute of Belgrade
- Cultural Institution of National Significance

1918. g. - Vojna fotografija

177-

Пропусница.

Генерал Родолф А. Рау
дописник, Фазис у с. Лозани
Црквишту
називан је од Врховне Команде да
се може појавити на војној просторици

Штаф обавештајног одела
Врховне Команде
Тешка артиљерија, Буквица
Генерал Родолф А. Рау

Пропусница за ратне дописнике на фронту

Pass for war reporters at the war zone

www.riznicasrpska.net

Кућа доктора Арчибалда Рајса

Булевар војводе Мишића 73

Споменик културе

Др Рајс (у средини) у свом Институту за криминологију са сарадницима, Лозана
Dr Reiss (middle) with coworkers in the Criminology Institute in Lausanne, Switzerland
www.politikin-zabavnik.co.rs

На путу за Топчидер код Цареве Ђуприје у Београду налази се кућа Рудолфа Арчибалда Рајса (Лозана, 1876 – Београд, 1929), швајцарског доктора хемије, форензичара и професора криминалистике Универзитета у Лозани, истовремено аутора бројних радова и књига из области судске медицине и кривичног права. У српској историји познат је као криминолог који се бавио истраживањем злочина над српским цивилним становништвом током Првог светског рата.

На позив српске владе дошао је у Србију 1914. године да у својству неутралне личности изврши увиђај у недела аустроугарске војске у Мачви и Подрињу, учињена у одмазду за пораз од српске војске у бици на Церу, августа 1914. године. Рајс се одазвао овом позиви и јавио Врховној команди у Крагујевцу. Одмах је добио објаву за слободно кретање по фронту и започео истрагу саслушавањем аустроугарских заробљеника и техничким испитивањем на терену, где је прегледао рањенике, лешеве и разговарао с локалним становништвом. У то

Ограда са капијом са задње стране
Fence and backyard gate

време моћна Аустроугарска је уз помоћ Ватикана и бугарске штампе ширила неистине о Србима, представљајући их као дивљаке и убице. Након својих истраживања дошао је до супротног закључка, да су се Срби борили часно уз поштовање хуманитарног права и уважавање међународних конвенција о поступању с ратним заробљеницима. Објављивао је репортаже с ратишта у швајцарским, француским и холандским листовима и с временом постао одани пријатељ српског народа. У Нишу се 1915. године пријавио за добровољца и заједно са српском војском одступио преко Албаније до Крфа. За време Првог светског рата написао је око 800 чланака о Србима. После пробоја Солунског фронта вратио се у Србију, где је остао до краја живота. По примирју послат је у Париз на мировну конференцију као делегат. У послератним годинама документовано је обелоданио

бугарска злочинства у рату на југу Србије. Као криминалистички стручњак, организовао је прву београдску техничку полицију при Министарству унутрашњих послова потом у Министарству спољних послова у Одсеку за документацију ратних злочина, и био вештак за фалсификовање новчаница у Народној банци у Београду.

За свој рад на српским фронтима и храброст др Арчибалд Рајс одликован је Златном медаљом „Милош Обилић“ (1913), Белим орлом IV степена са мачевима, Албанском споменицом, Медаља за заслуге Црвеног крста и армијском похвалницом, као и страним и швајцарским одликовањима за многобројне заслуге. У периоду од 1918. до 1928. године написао је најпознатију књигу о српском друштву и његовом менталитету Чујте Срби! Чувајте се себе!, која је издата након његове смрти.

Изглед куће са задње стране
Rear view of the house

Поред тога аутор је бројних стручних радова, као и ратних и политичких публикација. Пред крај живота, 1928. године, објавио је свој ратни дневник под насловом Шта сам видео и проживео у великим данима.

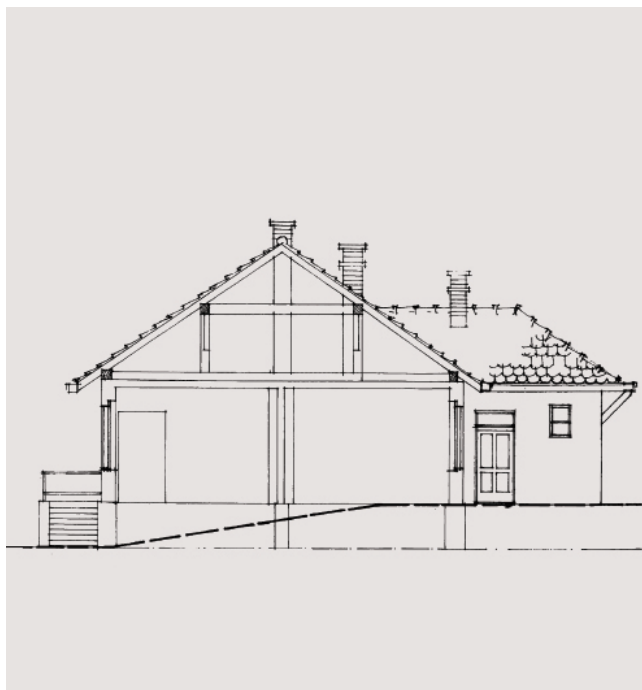
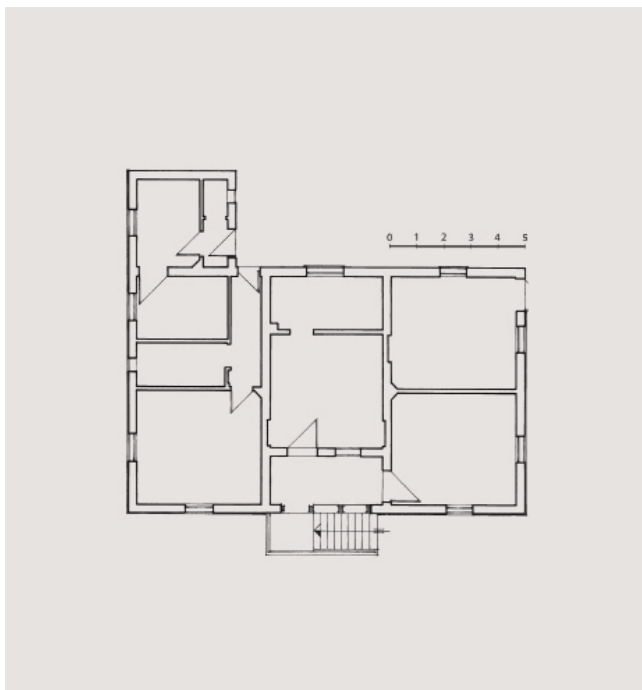
У знак народне захвалности краљ Александар Први Карађорђевић поклонио је Рајсу плац у Булевару војводе Мишића 73, на којем је он 1921. године подигао вилу „Добро поље“, у знак сећања на место у Македонији где је извршен пробој Солунског фронта. Непосредна околина куће позната је као „Рајсова падина“.

Због свог историјског развоја, природних карактеристика терена и доминантног карактера индивидуалног становања високог стандарда, Топчидер представља специфичан урбани простор Београда. По површини коју заузима и по вредностима које садржи, једна је од највећих просторних културно-историјских целина у граду као културно

добро од изузетног значаја за Републику Србију. Најстарији његов део обухвата, поред резиденцијалног комплекса Обреновића, укупно шест утврђених културних добара: Конак кнеза Милоша, Топчидерску цркву, Црквени конак, Обелиск, Скулптуру „Жетелица“ и Споменик Арчибалду Рајсу, који је подигао вајар Марко Брежанин 1931. године.

Делови овог урбаног пејзажа указују на континуитет изградње и ширења градског ткива, које се од свог језгра, ушћа Саве у Дунав, преко Мокролушке долине ширио према Топчидерској шуми и Кошутњаку.

Лепота и питомост предела привукле су чувеног Швајцарца да на овом месту подигне свој дом. Његова „вила“ одговара много више типу сеоске куће, иако је намештај указивао на господство и висок друштвени положај. Саграђена је према пројекту грађевинара Лазара Лацковића, а по Рајсовој жељи у духу народног градитељства. Има основу и ентеријер

koji obuhvata svega cetiri prostoriје. Spoља okrechena u belo, najviše podseћа na seosku kuћu moravskog tipa s centralnim arkadnim tremom do kojeg vodi stepenište, sa stilizovanim prozorima u ravni fasade i rustično obraћеним soklom koji simuliра temelј od lomљеног камена без везива. Кров је на четри воде покривен бибер-црепом. Полустубови трема некада су били обојени бојама српске државне заставе. Исто тако, амбијент је одсликавао традиционални дух српског фолклора, на шта указују бројни детаљи попут ратних трофеја, ретких примерака из природе, збирке лептира, птица и инсеката, а највише предмета из сеоских домаћинстава Србије који су га подсећали на људе и земљу које је волео. Према сачуваним документима, био је то прави мали етнографски музеј, више од дома за становање. Све што је један српски сељак у својој кући поседовао Рајс је имао у више примерака.

Пред крај живота повукао се из јавног живота огорчен на српску актуелну политику, што је по неким тврдњама савременика изазвало његово лоше здравствено стање. Умро је 8. августа 1929. године. Поворка се зауставила пред вилом „Добро поље“ да чује говор и испрати великог пријатеља Србије, а потом се упутила ка Топчидерском гробљу, где је сахрањен. Арчибалд Рајс оставио је

тестамент у којем је написао да жели да буде сахрањен у Београду, а да се његово срце извади, стави у бокал и однесе на Кајмакчалан у Спомен-капелу Св. Илије, не закопавајући га. Много је волео српску земљу због чега је тражио да његово срце буде поред другова које је гледао како умиру током пробоја Солунског фронта. Жеља Арчибалда Рајса је била услышена, међутим, током Другог светског рата бугарски фашисти оштетили су урну и склонили срце Арчибалда Рајса.

Рајсовим тестаментом вила „Добро поље“ припала је брачном пару Фавр, који је живео са њим до његове смрти. Након Другог светског рата држава је национализовала имовину др Рајса и у кућу уселила дечји диспанзер, а 1963. уселила је станаре.

Вила „Добро поље“ је због својих културно-историјских вредности, као место где је живео др Рудолф Арчибалд Рајс, утврђена за споменик културе 1984. године (Кућа доктора Арчибалда Рајса, Одлука о проглашењу, Сл. лист града Београда, бр. 23/84)

Извори:

Досије споменика културе „Кућа Арчибалда Рајса“, Завод за заштиту споменика културе града Београда

House of Dr Archibald Reiss

73, Vojvode Mišića Boulevard

Cultural monument

Изглед куће и дела дворишта, бочно
Aside view and part of house yard

The House of Dr Archibald Reiss ((Hausach, German Empire, 1875 – Belgrade 1929), a German-born Swiss doctor in chemistry, forensic scientist and professor of criminology at the University of Lausanne, author of many books and studies on forensic photography, pathology and criminal law, is situated near Careva Ćuprija on the way from downtown Belgrade to Topčider. Dr Reiss is known in Serbian history as the criminologist who investigated the crimes committed against Serbian civilian population during the First World War.

Dr Reiss came to Serbia at the invitation of the Serbian government to investigate, as an independent expert, the crimes that the Austro-Hungarian army had committed in Mačva and the Drina valley as a reprisal for the defeat suffered from the Serbian army at the Battle of Cer in August 1914. Dr Reiss accepted the invitation, came to Serbia and reported to the Supreme Command in Kragujevac. Granted permission to move freely across battlefields, he interviewed Austro-Hungarian prisoners of war and conducted investigation on the ground, examining

*У Рајсовом дому (Фајлер, десно поред Рајса, Сава Микић и супруга Фавра)
In Reisse's home in Topcider (Feiler, to the right of Reiss, Sava Mikic and his wife Favra)
www.politikin-zabavnik.co.rs*

wounded soldiers and corpses, and talking to local people. Powerful Austro-Hungarian propaganda seconded by the Vatican and the Bulgarian press was vilifying the Serbs as murderers and savages. Dr Reiss came to the opposite conclusion: that the Serbs were fighting honourably and in compliance with humanitarian law and the international conventions relative to the treatment of prisoners of war. He published reports from battlefields in Swiss, French and Dutch newspapers. Over time he became a devoted friend of the Serbian people and, in 1915 in Niš, he applied as a volunteer and crossed Albania to Corfu with the retreating Serbian troops. During the war he wrote some 800 articles relating to Serbia and the Serbs. After the decisive breakthrough on the Salonika (Macedonian) Front, he returned to Serbia, where he lived for the rest of his life. Soon after the signing of the armistice, he was sent to the peace conference in Paris as a delegate. In the post-war years he brought out well-documented reports on Bulgarian atrocities committed in southern Serbia. As an expert in criminology and forensics, he was instrumental in

setting up the technical (scientific) police of the Ministry of the Interior, and he also worked for the Department for Documenting War Crimes of the Ministry of Foreign Affairs and as a counterfeit expert for the central bank in Belgrade.

For his work on Serbian battlefields Dr Reiss was decorated with the Gold Medal of Miloš Obilić for Bravery (1913), the Order of the White Eagle with Swords 4th Class and the Albanian Commemorative Medal. He was also honoured with Swiss awards for his many merits. Between 1918 and 1928 he wrote a well-meant critical portrayal of Serbian society and mentality *Hear ye, Serbs! Beware of Yourselves!*, which was not published until after his death. He authored many expert studies as well as wartime reports and political texts. Towards the end of his life, in 1928, he published his wartime journal *What I Saw and Lived through in the Great Days*.

As a token of gratitude of the Serbian nation, King Alexander I Karadjordjević awarded Dr Reiss a lot of land at 73 Bulevar Vojvode Mišića, where in 1921 he built a house and named it "Villa Dobro Polje"

Изглед дела задње фасаде
Rear view

in memory of the Battle of Dobro Pole which marked the decisive breakthrough on the Salonika Front. The area around the house is popularly known as “Reiss’s Slope”.

Topčider is a distinctive part of Belgrade in terms of history, natural features and predominantly single-detached high-standard housing. It is one of the largest and richest cultural heritage areas of the city and enjoys the status of a cultural heritage area of outstanding national importance. Its oldest part includes six designated cultural properties: the Residence of Prince Miloš Obrenović, the Topčider Church, the Parish House, the Obelisk, the “Woman Harvester” statue, and the Monument to Archibald Reiss by the sculptor Marko Brežanin set up in 1931.

Parts of this urban landscape attest to the continuity of development and spread of the city from its core at the confluence of the Sava and Danube rivers towards Topčider Forest and Košutnjak.

The beauty and gentleness of the scenery must have drawn the famous Swiss to have his home built there. His “villa” is more of a village house

even though the interior was furnished in the manner of a gentleman’s home. It was built to a design by Lazar Lacković which, in keeping with Reiss’s wish, followed the tradition of vernacular architecture. It has an L-shaped plan and only four rooms. With its exterior painted in white, it reminds of the rural house of the Morava type with a recessed front porch with arched openings accessed by stairs, windows flush with the wall and rusticated socle in imitation of a dry-stone base. The hip roof is covered with beaver tail tiles. The posts of the porch used to be painted in the colours of the Serbian flag. The interior also reflected the traditional spirit of Serbian folklore. Apart from war trophies, rare natural specimens, a collection of butterflies, birds and insects, Dr Reiss furnished it with rural household objects which reminded him of the people and the country he had grown fond of. According to the surviving documents, his home was more than just a dwelling, it was an ethnographic museum in miniature: all that a Serbian farmer had in his household, Dr Reiss had, too.

*Посета куће Арчибалда Рајса, краљ Александар I, БОИ II 1931.
Visit to the House of Archibald Reiss, King Alexander I (BON II, 1931)*

Dr Reiss withdrew from public life deeply disappointed by some political practices in Serbia, so much so that, some contemporaries claimed, his health failed. He died on 8 August 1929. The funeral procession stopped at his house to listen to a speech and then proceeded to Topčider Cemetery. Dr Reiss gave instructions in his will for his body to be buried in Belgrade, but for his heart to be put in a jar and taken to the Memorial Chapel on Kajmakčalan to join the bones of the men he had watched die around him during the breakthrough operations on the Salonika Front. His testamentary wish was carried out, but during the Second World War the urn was damaged and the heart is believed to have been displaced by Bulgarian fascists.

Dr Reiss bequeathed the house to the Favrat couple who had lived with him until his death. After the Second World War, the house was nationalised and converted into a dispensary for children, and in 1963 the state moved tenants in it.

For its historical value as a place where Dr Archibald Reiss lived, Villa Dobro Polje was designated as a cultural heritage property in 1984 (SI. list grada Beograda, no. 23/84).

Sources:

CHPIB Documentation, Cultural Property File: "Kuća Arčibalda Rajsa"

Кућа доктора Арчибалда Рајса

House of Dr Archibald Reiss

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја

За издавача: Нела Мићовић, директор

Текст: Ивана Весковић

Лектура: Татјана Тодоровић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић, Александра Ристановић

Фотографија: Снежана Неговановић, Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Тираж: 1000 примерака

Штампа: Scanner studio, Београд

Београд, 2014. година

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

728.37(497.11 Београд)(036)

ВЕСКОВИЋ, Ивана, 1977-

Кућа доктора Арчибалда Рајса = House of Dr Archibald Reiss / [текст
Ивана Весковић ; превод Марина Адамовић Куленовић ; фотографија Снежана
Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда
= Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 2014
(Београд : Scanner studio). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Подаци о ауторки
преузети из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000

ISBN 978-86-89779-11-0

а) Београд - Кућа доктора Арчибалда Рајса - Водичи
COBISS.SR-ID 211597324

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Protection Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance